

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Hercegovačko – neretvanska županija
OPĆINA PROZOR – RAMA
Služba za razvoj, poduzetništvo, obrt i financije
Odsjek za razvoj, poduzetništvo, obrt, poljoprivredu i turizam**

Općina Prozor-Rama, Kralja Tomislava bb, tel/fax: ++ 387 36 771 912, 771 342,
e-mail: poduzetnistvo@prozor-rama.org, www.prozor-rama.org

INFORMACIJA

O STANJU I RAZVOJNIM MOGUĆNOSTIMA TURIZMA NA PODRUČJU OPĆINE PROZOR-RAMA

Prozor-Rama, travanj 2025. godina

1. UVOD

Turizam (engl. *tourism*), ukupnost je odnosa i pojava koji proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako je takvo putovanje poduzeto radi odmora i uživanja te se njime ne zasniva stalno prebivalište i ne poduzima se neka gospodarska djelatnost; gospodarska djelatnost koja obuhvaća turistička kretanja i sve odnose koji proizlaze iz takvih kretanja. U jednoj od prvih definicija (1905.) turizam se opisuje kao pojava modernoga doba, izazvana povećanom potrebom za odmorom i promjenom klime, probuđenim i njegovanim smislom za ljepote krajolika, radosti i užitak boravka u slobodnoj prirodi. Danas je u većini zemalja prihvaćena opća konceptijska definicija turizma Svjetske turističke organizacije (UNWTO, 1999) prema kojoj turizam uključuje sve aktivnosti proizašle iz putovanja i boravaka osoba izvan njihove uobičajene sredine ne dulje od jedne godine radi odmora, poslovnog putovanja i drugih razloga nevezanih uz aktivnosti za koje bi primili ikakvu naknadu u mjestu koje posjećuju.

Turizam općenito je značajan gospodarski izvozni proizvod i pruža velike mogućnosti zapošljavanja stanovništva različitog profila zanimanja i dobnih skupina.

Naime, turistički trendovi u svijetu sve više pokazuju promjenu ponašanja turista koji nastoje doživjeti što je moguće više različitih iskustava tijekom putovanja.

Općina Prozor-Rama posjeduje raznolik i očuvan prirodni i kulturni turistički potencijal što je veliko bogatstvo koje se mora očuvati i zaštititi kako bi u dugoročnom vremenskom razdoblju pridonosio razvoju turizma.

Povezivanjem djelatnosti turizma, poljoprivrede, tradicijskih obrta odnosno poticanja alternativnih proizvodnji i zanimanja na obiteljskim gospodarstvima moguće je stvoriti specifičnu ponudu kroz koju mogu oživjeti ruralna područja i smanjiti se nezaposlenost ruralnog prostora.

2. STANJE U OBLASTI TURIZMA

2.1. Zakonodavni okvir za oblast turizma

Kao i mnoge druge oblasti, i turizam u BiH, napose u Federaciji BiH, ima neuređen zakonodavni okvir.

Ustav FBiH je utvrdio da oblast turizma ima podijeljenu, odnosno zajedničku nadležnost između federalne i županijskih razina.

Presudom Ustavnog suda FBiH iz 2014. godine utvrđeno je da Zakon o turističkim zajednicama i promicanju turizma u FBiH („Sl. novine FBiH“ br:19/96 i 28/03) nije suglasan sa Ustavom FBiH. Zakon je, nakon prijelaznog perioda od 6 mjeseci, konačno prestao važiti 03.01.2015.

Nakon te presude, otpočeo je proces izrade novog Zakona, usuglašenog sa Ustavom FBiH. Od Vlade FBiH utvrđen je nacrt novog Zakona i prihvaćen od Parlamenta FBiH još 2016. godine. Do sada nije utvrđen prijedlog novog Zakona, te je ta oblast do danas neregulirana na federalnoj razini. HNŽ/K je donijela svoj Zakon o turističkoj djelatnosti (Narodne novine HNŽ/K br: 3/11), kao i Zakon o turističkim zajednicama i unaprjeđenju turizma u HNŽ/K (Narodne novine HNŽ/K br: 5/00 i 3/22). Na području HNŽ/K djeluje Turistička zajednica HNŽ/K koja je ustanovljena temeljem federalnog zakona koji je u međuvremenu proglašen suprotnim Ustavu FBiH.

Novi Zakon o turističkim zajednicama i unaprjeđenju turizma u HNŽ/K, članak 3a, omogućio je da se reaktiviraju turističke zajednice koje su obavljale svoju djelatnost na dan 26.6.2003. godine, te da mogu obnoviti svoj rad, a odluku o obnovi rada TZ donosi Općinsko vijeće.

2.2. Strateški dokumenti od značaja za turizam u općini Prozor-Rama

Prostorni plan općine Prozor – Rama 2010.-2020.: Prostornim planom općine Prozor-Rama za vremensko razdoblje 2010.-2020.god. utvrđeno je da ugostiteljsko turistički sadržaji svakako moraju biti sukladni sa prostornim razmještajem prirodnih, kulturnih i ostalih vrijednosti na kojima će se bazirati razvitak pojedinih vidova turizma, kao i sukladni sa ostalim ograničenjima od značaja za obavljanje tih djelatnosti (zaštita od devastacije, klimatski uvjeti, karakteristike reljefa, važeća zakonska regulativa itd.).

Prostorni Plan Općine pruža strateški i prostorni okvir za razvoj turizma na području Općine, a njegove postavke dalje se razvijaju kroz izradu prostornih planova uređenja.

Strategija razvoja općine Prozor – Rama 2022.-2027., u okviru Strateškog cilja 1, Razvijen i održiv gospodarski sektor, definiranim Programom razvoja i unapređenja turizma, te provedbenim mjerama, dobar su temelj za razvoj turističkog proizvoda i čitavog niza aktivnosti koje turistički radnici i stanovništvo ovog kraja mogu ponuditi, što je definirano u navodnom prioritetu 1.3.

PRIORITET 1.3. RAZVIJEN TURIZAM

PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA

- 1.3.1. izrađivanje strateških dokumenata potrebnih za učinkovitije upravljanje razvojem turizma i očuvanjem okoliša (regulacijski planovi, planovi upravljanja vodnim površinama)
- 1.3.2. kreiranje raznolikih tematskih turističkih ponuda vezanih za planinska odredišta, jezera, arheološka nalazišta, autohtone i tradicijske proizvode, hranu i pića, tradicijska, kulturna, zabavna i sportska događanja kao dio turističke ponude
- 1.3.3. razvijanje infrastrukture za aktivni turizam (pješačke staze, biciklističke staze, planinarske staze, plovni vodni putovi, vidikovci, izletišta, plaže, uređena arheološka nalazišta, info centar, turistička signalizacija, adrenalinski parkovi i sl.)
- 1.3.4. pomaganje razvoja privatnog sektora u oblasti ponude turističkih smještaja i turističkih usluga
- 1.3.5. poboljšavanje obučenost stanovnika ruralnih dijelova općine, kao i mladih, za unaprjeđenje turističkog sektora
- 1.3.6. poboljšana promocija turističkih vrijednosti općine kroz društvene mreže i tiskanice.

Nova Strategija razvoja općine Prozor-Rama za period 2022.-2027. godina usvojena je na sjednici Općinskog vijeća Prozor – Rama dana 26.4.2023. godine, te su u njoj predviđene mjere za realizaciju prioriteta za razvijanje turizma u tom razdoblju.

Od ključnih strateških projekata za turizam u strategiji razvoja općine Prozor-Rama 2022-2027.godine predviđen je projekt:

Projekt izgradnje turističkog centra

Projekt predviđa izgradnju suvremenog turističkog objekta za smještaj 50 i više gostiju, sa sadržajima kao što su:

- vanjski sportski tereni
- unutarnji sportski tereni i teretane

- wellness i spa sadržaji
- kongresne dvorane
- restoran za prihvatanje većeg broja gostiju (300 i više)
- vrijednost programa za razdoblje od 2023. do 2027.: 10.000.000,00 KM.

Izgradnja gradskog trga i objekta s kulturnim sadržajima: Galerija umjetnina i muzej (arheološka zbirka).

Gradski trg je novonastali i novostvoreni prostor u Ulici kralja Tomislava bb uz novu zgradu Općine. Ono što bi bitno obilježavalo ovaj prostor bila bi slobodna i spontana privlačnost za žitelje općine, kao i za goste, odnosno onaj osjećaj da će se na tom mjestu ljudi rado okupljati, što samo po sebi već simbolizira život zajednice.

Nakon provedenog natječaja odabrano je najpovoljnije idejno rješenje trga i izrada glavnog projekta je u tijeku.

Uz gradski trg i postojeću novu zgradu općinske uprave planirana je izgradnja nove zgrade sa sljedećim sadržajima po etažama:

- podrumaska etaža, potrebno predvidjeti spremišta za sadržaje s gornjih etaža, a kao mogućnost i projektirati eventualno kao garažni prostor sa zasebnim ulazom ili spojeni sa postojećom garažom u izgrađenoj zgradi.
- etaža prizemlja, predviđeno je da se u njoj osmisli moderna gradska kavana sa svim potrebnim unutarnjim popratnim sadržajima kao i vanjskom terasom.
- etaža I. kat, univerzalni izložbeni prostor, s mogućnošću za stalnu, a i tematsku izložbu sa popratnim sadržajima.
- etaža II. kat, multifunkcijska dvorana za razna društvena događanja kao što su svečane sjednice, razna predavanja, promocije i slična druženja
- etaža III. kat, mala (galerijska) dvorana muzejskog prostora, komunikacijski prostor s lobijem polivalentnog sadržaja (izložba materijala uz događanje u dvorani, zakuska, domjenci.....)

Vrijednost projekta za razdoblje od 2023. do 2027.: 8.000.000,00 KM.

3. Kulturne znamenitosti općine Prozor-Rama

Nacionalni spomenici (po Odluci o proglašenju dobara nacionalnim spomenicima, Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika BiH):

- **Franjevački samostan i crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu, kulturni krajolik i područje** (proglašeno 2006. god.)

Fra Anto Vladić je 1873. godine započeo gradnju crkve, koja je dovršena 1881. godine. Crkva je trobrodna bazilika za koju je ideju dao fra Antun Vladić, uzevši za uzor neke crkve u Italiji, što ih je imao priliku vidjeti. Godine 1893. radilo se na unutarnjem i vanjskom uređenju crkve. Postavljen je limeni krov i dovršen je zvonik. U crkvu je postavljena slika Alberta de Rhodena, na kojoj su prikazani anđeli kako vraćaju Gospu Sinjsku u Ramu. Od istog je autora nabavljena i slika sv. Franje. Glavni oltar je postavljen 1903. godine i tada je crkva posvećena. U dvorištu Franjevačkog samostana u Šćitu nalaze se vrijedne umjetničke skulpture: Ramski križ i Spomen obilježje ramskim žrtvama te Ramska majka, akademskog kipara Mile Blaževića; Posljednja večera, Diva Grabovčeva i Gospina vrata, akademskog kipara Kuzme Kovačića. Na Kedžari se također nalazi skulptura Dive Grabovčeve. Netko je s pravom prozvao samostansko dvorište na Šćitu "galerijom

na otvorenom". U samostanu i Kući mira nalazi se vrijedna kolekcija slika i mozaika koji čine pravu galeriju.

- **Džamija u Lizopercima s mektebom i haremom, graditeljska cjelina** (2003. god.)

Ovaj vjerski objekt nalazi se u istoimenom selu, uz obalu Jablaničkog jezera, između općina Prozor-Rame i Jablanice. Nema pouzdanih podataka o vremenu gradnje i o graditelju ove džamije. Prema tvrdnjama stanovnika naselja, džamiju je 1530. godine sagradio Pozder-efendija ili Pozder-beg, koji je i utemeljio naselje. Hidžretska godina izgradnje bila je ugravirana u vrh alema munare. Prilikom radova na obnovi džamije sredinom prošlog stoljeća, majstor Čejvan, uklesao je tu godinu na ploču koja je postavljena iznad ulaznih vrata. Ovaj podatak treba primiti s rezervom jer se ne zna je li natpis na alemu pročitala i preračunala stručna osoba. Ako je ovaj podatak točan, onda se džamija u Lizopercima svrstava u red najstarijih džamija u BiH. Džamija je više puta obnavljana. Drvena munara zamijenjena je novom od kamena – sedre.

- **Arheološko područje i ostatci stare tvrđave u Prozoru** (2007. god.)

Grad Prozor započeo se razvijati od srednjovjekovne kule koja se nalazi na brijegu iznad Ponira i potoka Prozorčice. Nastao je kao i ostali srednjovjekovni gradovi: na oštrom nepristupačnom brijegu nalazila se kula opasana zidinama u koju bi se sklanjalo stanovništvo za vrijeme opasnosti. Izvan opasnosti stanovništvo je boravilo u varoši neposredno uz samu utvrdu. Tako je i uz utvrdu grada Prozora, koja se i danas nalazi na teško pristupačnom terenu, nastajalo naselje. Tvrđava je bila centar župe Rame u 14. i 15. stoljeću. Svoj razvoj duguje strateškom položaju. Ugarski kralj Matijaš Korvin darovao je grad Prozor knezu Vladislavu Hercegoviću za učinjene usluge u borbama protiv Osmanlija 1463. Tvrđava je pala u ruke Osmanlija prije 1468. Osmanlije su u tvrđavi držale posadu do 1626., kada je utvrđenje napušteno.

- **Spomenik na Makljenu, graditeljska cjelina** (2010. god.)

Spomenik na Makljenu izgrađen je 1978. godine, općina Prozor-Rama, Bosna i Hercegovina. Posvećen je Bitci za ranjenike iz 1943. godine. Spomenik je djelo bosanskohercegovačkog umjetnika Boška Kućanskog. Nalazi uz cestu Prozor-Rama – Gornji Vakuf-Uskoplje, na vrhu planine Makljen (1.123 m n.v.).

Na privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, za koje su također propisne mjere zaštite, nalaze se:

-Sahat kula- Prozor

-Čaršijska džamija -Prozor

Zavod za zaštitu kulturno-povijesne baštine Hercegovačko-neretvanske županije registrirao je cijeli niz dobara na prostoru općine Prozor-Rama, dobra su pobrojana i kategorizirana po povjesnim periodima (Prapovijest, Antika, Srednji Vijek), a grafički su prikazana na karti broj 6. Prostornog plana Općine.

4. Prirodne ljepote

-Ramsko jezero

-Jablaničko jezero

-Vodopad na Dugama

- Raduška lednjačka jezera
- Planine (Raduša, Ljubuša, Vran, Makljen)
- Kanjon Volujak
- Flora i Fauna

5. Turistička odredišta

- Etnografski muzej Franjevačkog samostana Rama-Šćit
- Kuća Mira s umjetničkom galerijom na Šćitu,
- Dom Dive Grabovčeve i vidikovac na Zahumu
- Arheološko nalazište Gradac
- Kula Studenac u Prozoru,
- Džamija Liziperci,
- Ramsko jezero,
- Rijeka Rama,
- Jablaničko jezero,
- Planinska izletišta Makljen, Draševo, Idovac, Dobro polje, Volujak, Klek, Ljubuša, Vran...

6. Nematerijalna kulturna baština

Kao pojam obuhvaća: prakse, predstave, izrazi, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost.

Općina Prozor – Rama ima izvrsne vrijednosti koje se mogu smatrati i zaštititi kao nematerijalna kulturna baština. Odnosi se to na cijeli niz običaja, pjesama, napjeva, narodnih nošnji, ukrašavanja osoba tetoviranjem križa i brojnih drugih nematerijalnih vrijednost.

3. MOGUĆNOSTI RAZVOJA TURIZMA NA PODRUČJU OPĆINE PROZOR – RAMA

1.4. Mogućnosti razvoja

Obzirom na tradiciju i organiziranje građana u brojna udruženja, sadašnji rad u turizmu se ipak svodi na entuzijaste koji ulažu velike napore da bi se iskoristila prirodna ljepota ovih krajeva i resursi sa kojima raspolaže ova općina više su nego dobar temelj za razvoj turističkog proizvoda, te čitav niz aktivnosti koje turistički radnici te stanovništvo ovoga kraja može ponuditi potencijalnim gostima. Mogućnosti imamo za čitavim nizom aktivnosti na pojedinim mjestima za odmor po pojedinim dionicama, na kojim se mogu nuditi domaći proizvodi počevši od proizvoda poljoprivrede i voćarstva, do stočarskih proizvoda i prerađevina iz kućne radinosti danas popularno nazvano "etno turizam". Ovakve aktivnosti podrazumijevaju izradu propagandnog materijala, edukaciju stanovništva i turističkih radnika, uređenje transverzale te izradu prepoznatljivih turističkih suvenira karakterističnih za ovo područje. Izrada turističkog proizvoda Općine traži

zajednički rad javnog i nevladinog sektora, a dobro je došao i svjež kapital ovdašnjih ili inozemnih ulagača koji bi svoj biznis mogli temeljiti na razvoju turizma Općine kroz:

Stacionirani turizam

Prozor-Rama u sadašnjem trenutku ima određenih mogućnosti za stacionarni turizam (boravak od najmanje tri dana i više), za ovu djelatnost smještaja u našoj općini registrirano je 5. objekata (3 objekta u sklopu UR. i 2 objekta smještaj u domaćinstvu), sa ukupno 70 postelja u 32 smještajne jedinice, soba odnosno apartmana. Osim postojećih registriranih objekata za ovu namjenu, u 2024. godini registrirani su i postoje smještajni kapaciteti u domaćinstvima. Kod domaćinstava postoji dosta zainteresiranih za registraciju ugostiteljskih usluga u domaćinstvu i na OPG, ali zbog kriterija i propisanih zakonskih obveza ne pristupaju registraciji smještaja.

Veći značaj za duži boravak gostiju ima stabilnost kote vode Ramskog jezera. Naime, često kota jezera tijekom ljetnog perioda, dakle u najznačajnije doba za turizam, ima brzi opadajući trend. Jezero postaje teško pristupačno i manje atraktivno. Poduzimane su inicijative za stabilniju kotu Ramskog jezera, ali one do sada nisu naišle na razumijevanje elektroprivrednog sektora koji upravlja razinom vode ovog jezera.

Izletnički turizam

Prozor-Rama ima velikih mogućnosti za razvoj izletničkoga turizma, koji se razvija u posljednjih dvije do tri godine posebno u vidu jednodnevnih posjeta Etnografskom muzeju i umjetničkoj galeriji u sklopu Franjevačkog samostana na Šćitu i Ramskom jezeru. To se ponajprije odnosi na organizirane jednodnevne izlete turista i školske djece s područja Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Stoga treba napraviti izletničke programe i ponude, te razviti suradnju s turističkim agencijama, biroima i turoperatorima kako bi se ova vrsta turizma bolje organizirala i za eventualne jednodnevne izlete za hodočasnike koji posjećuju Međugorje, ali i druge vidove organiziranih posjeta ovom kraju.

Tranzitni turizam

Tranzitni turizam teško je pratiti i definirati, ali činjenica da kroz općinu prolazi magistralna cesta M16.2 kojom u ljetnim mjesecima prolazi značajan broj turista na put prema Jadranskom moru i činjenica da imamo Ramsko i Jablaničko jezero, kao i druge prirodne i kulturne sadržaje otvara mogućnost za razvoj ove vrste turizma. Promocijom i izgradnjom neophodnih sadržaja, prije svega izgradnja autokampova na obalama jezera i na Makljenu uz magistralnu cestu M16.2, svakako bi samo po sebi dovelo i do značajnijeg razvoja drugih oblika turizma.

Sportsko rekreacijski turizam

Mogućnosti za razvoj športsko-rekreacijskoga turizma na području naše općine su dosta velike. U razdoblju zime, zbog povoljnih klimatskih prilika i planina koje okružuju prostor općine postoje značajni resursi za izgradnju kapaciteta za razvoj zimskog turizma. Trenutno na području općine djeluju udruge koje se aktivnije bave razvojem športsko-rekreacijskoga turizma: Veslački klub „Rama“, Lovačko društvo „Vepar“, SRTD „Ramske vode“, HPD „Rama“, Biciklistički klub „Ventus“, udruga „Rama u srcu“ kroz organiziranije Ramskog polumaratona, a doprinose i drugi sportski klubovi i udruge.

Ruralni turizam

U suvremenoj eri zasićenja nekim uobičajenim oblicima turizma, s tendencijom odmaka od odredišta masovnog turizma i prenapučenih mjesta, ruralni turizam sve više dolazi do izražaja. U našoj općini i ovom području također postoji određena razina turističke ponude.

Lovni i ribolovni turizam

Iako se neuređenost i neučinkovitost države značajno osjeti na području očuvanja prirodnih vrijednosti, još uvijek na području općine obitavaju brojne vrste divljači, a ribolovne vode su bogate ribljim fondom, što je odlična prilika za daljnji razvoj lovnog i ribolovnog turizma. Gospodarenje ribolovnim područjem provodi SRTD „Ramske vode“.

HNŽ/K nije još uvijek donijela odluku o lovištu na području općine Prozor-Rama, te lovačka društva (postoji registrirano Lovačko društvo „Vepar“ i Lovačko društvo „Gorača“) nemaju riješeno gospodarenje lovištem. U kontekstu turizma važno je napomenuti da Lovačko društvo „Vepar“ raspolaže s petnaest lovačkih domova – kuća smještenih na najljepšim dijelovima općine koje mogu pružati usluge smještaja potencijalno važnoj lovačkoj klijenteli.

Kulturni turizam

Općina Prozor –Rama sa svojom kulturno povijesnom baštinom ima značajne potencijale i za razvoj kulturnog turizma. Uz kvalitetnu promidžbu i animaciju može se računati na povećanje iskorištenosti turističkih mogućnosti na ovom području. Muzej Franjevačkog samostana Rama-Šćit, postavljen u starom samostanu, jedinstvena je građevina u BiH. Postojao je još prije dolaska Turaka u Ramu kao samostan i crkva sv. Petra i Pavla. U etnografskom muzeju na Šćitu predstavljen je život stanovnika ramskoga kraja. Na dvije etaže postavljeni su izložci starih zanata, gospodarstva, prijevoznih sredstava, stambene kulture. Treća etaža predstavlja tekstilnu radinost - proces proizvodnje tradicionalne odjeće i obuće i sve vrste proizvoda u uporabi. Tu je i fratarska samostanska ćelija - soba fra Jeronima Vladića. Četvrta etaža predstavlja floru sa stotinjak najčešćih biljaka s nazivima i osnovnim karakteristikama, kao i faunu - porodice životinja u punoj životnoj formi. U dvorištu Franjevačkog samostana na Šćitu nalaze se vrijedne umjetničke skulpture: *Ramski križ* i *Spomen obilježje ramskim žrtvata*, te *Ramska majka* od akademskog kipara Mile Blaževića; *Posljednja večera*, *Diva Grabovčeva* i *Gospina vrata* od akademskog kipara Kuzme Kovačića. Na Kedžari i Zahumu se također nalaze skulpture *Dive Grabovčeve*. Netko je s pravom prozvao samostansko dvorište na Šćitu "Galerijom na otvorenom". U samostanu i Kući mira nalazi se vrijedna kolekcija slika (Josip Bifel: freska) i mozaika koji čine pravu galeriju.

Na kružnom toku kod južnog ulaza u Prozor postavljena je velika skulptura „Tvrtkov biljeg“, rad akademskog kipara Petra Dolića. Skulptura bosanskog kralja Tvrtka, rad poznatog hrvatskog akademskog kipara Kuzme Kovačića postavljena je ispreda nove zgrade Općine. Postavljene su i umjetničke slike koje krasi novu općinsku vijećnicu i druge prostore u novoj zgradi Općine.

Agroturizam

Razvojem agroturizma stvara se tržište za razvoj visokokvalitetne tradicijske poljoprivredno-prehrambene proizvodnje, što otvara prostor za dodatno zapošljavanje u poljoprivredi direktno, te u drugim sektorima indirektno. Agroturizam čuva prirodna i tradicijska bogatstva na kojima stvara jedinstvenu, autentičnu ponudu te mogućnost dugoročnog razvoja, osobito ruralnih krajeva s negativnim gospodarskim i demografskim trendovima.

Komplementarni turizam (kongresni, poslovni, ekološki, vjerski, alternativni)

U suvremenoj turističkoj ponudi ne treba zanemariti ni specifične vrste turizma, kao što su kongresni, poslovni, alternativni, avanturistički, ekološki i sl. Prozor-Rama kao otvorena sredina, bez aero-industrijskih onečišćenja, ima komparativnih prednosti i mogućnosti na tom polju.

Vjerski turizam u okruženju poprima sve značajnija obilježja, te je za očekivati da će vjerski objekti, posebno oni na listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, u budućnosti imati sve veće turističko značenje.

4. RAZVOJNE MOGUĆNOSTI I AKTIVNOSTI U OBLASTI TURIZMA U OPĆINI PROZOR – RAMA

4.1. Projekti, aktivnosti i mjere na poboljšanju stanja u oblasti turizma

4.1.1. Arheološka istraživanja na lokalitetu Gradac u Uzdolu u općini Prozor-Rama, podržan od Caritas Švicarska

Općina Prozor - Rama, uz suglasnost Zavoda za zaštitu kulturno povijesnog naslijeđa, do sada je provela šest faza istražnih radova na arheološkom nalazištu Gradac kod Ljubunaca - Uzdola, općina Prozor – Rama. Prva faza istražnih radova obavljena je u periodu 10.5. - 1.6.2017. godine, pod stručnim vođenjem prof. Snježane Vasilj. I narednih godina vršena su arheološka istraživanja u kojima su povremeno sudjelovali i stručnjaci za oblast rimskih putova te za prapovijest.

Rezultat je bio otkriće nalaza:

- rimska cisterna koja po svojoj veličini i kvaliteti gradnje upućuje da se radi o važnom i velikom rimskom naselju
- imponantan kameni spomenik s reljefom boga Merkura,
- dijelova rimske arhitekture u koju je, na sjevernoj strani bila ukomponirana kasnoantička bazilika s baptisterijem i krstionicom križnog tlorisa ukopana u podnicu,
- zidovi i podzide koji štite postojeće objekte,
- bogat pokretni arheološki materijal: fragmenti kamene plastike, željezna oruđa i oružja, nakit i keramika

-prapovijesne arhitekture – stambeni objekti iz kasnog brončanog doba i bogati keramički nalazi

U 2024. godini nastavljeni su istražni radovi u kasnoantičkom kompleksu radioničkog centra, prostora cisterne i rješavanje odnosa sakralnog objekta i prostora s njegove južne strane koji sugeriraju postojanje određene komunikacije, istraživanjem prapovijesnoga sloja, te konzervaciju pokretnog keramičkog i metalnog materijala.

Tijekom 2024. godine ovaj projekt je bio podržan od organizacije Caritas Švicarska, sa kojim je Općina Prozor – Rama potpisala ugovor o sufinanciranju više oblasti u ukupnom iznosu od 200.000,00 KM, od čega po 100.000,00 KM osigurava svaka strana. Projekt se provodi u 2024. i 2025. godini.

4.1.2. Uređenje putova za razvoj ruralnog turizma

U sklopu javnog poziva za dodjelu financijske potpore jedinicama lokalne samouprave sa područja HNŽ iz sredstava „Transfer nižima razinama vlasti“ utvrđenih Proračunom HNŽ za 2024. godinu aplicirali Ministarstvu trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K projektni prijedlog - Uređenje

putova za razvoj ruralnoga turizma. Kroz ovaj projekt uredila bi se turistička infrastruktura na dijelovima naše općine po obodu Ramskog jezera, a samim tim bi se poboljšala kvaliteta životna u selima u ruralnim područjima.

Općina Prozor-Rama je sa Ministarstvom trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K u listopadu 2024. godine potpisala Ugovor za sufinanciranje u iznosu od 49.000,00 KM. Projekt je u fazi realizacije.

4.1.3. Sajam poljoprivrede, prehrane i turizma Dani šljive 2024

U sklopu javnog poziva za dodjelu financijske potpore jedinicama lokalne samouprave sa područja HNŽ iz sredstava „Transferi nižim razinama vlasti (manifestacije iz turizma) utvrđenih Proračunom HNŽ za 2024. godinu aplicirali Ministarstvu trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K projektni prijedlog/manifestaciju - Sedamnaesti Sajam poljoprivrede, prehrane i turizma "Dani šljive" Prozor-Rama 2024. godine. Održan je kroz dva dana, 16. i 17. rujna, u sportskoj dvorani u Prozoru. Na ovoj manifestaciji predstavilo se oko 100 izlagača iz 2 zemlje i najznačajniji domaći gospodarstvenici iz oblasti agrara i grana koje imaju veze s poljoprivredom i preradom kao i iz turizma. Dani šljive postaju sve prepoznatljiviji Sajam koji se organizirao sada po 17 put, iz lokalnog sajma lagano dostigao regionalni i nacionalnu razinu, postaje mjesto samoprocjene vlastitih mogućnosti za mnoge poljoprivredne proizvođače i prerađivače, kao i za turističke djelatnike. Pored ugodnog ambijenta, sajam omogućava susretanje proizvođača s domaćim trgovačkim lancima.

Kao i ranijih godina, organizirano je ocjenjivanje voćnih rakija i likera, te sireva. Sukladno najnovijim trendovima uz ocjenu stručne komisije, za najbolje dodijeljene su posebne nagrade i plakate kao i za najbolje projekte iz oblasti poljoprivrede i turizma koji su najviše doprinijeli razvoju i promociji općine u ovoj godini. Sajam je imao i humanitarnu stranu kroz zajedničku akciju sa Crvenim križem općine Prozor – Rama, kojima svi prihodi od ulaznica i tombola idu za njihov rad i aktivnosti.

Općina Prozor-Rama je sa Ministarstvom trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K u listopadu 2024. godine potpisala Ugovor za sufinanciranje projekta/manifestacije 17. Sajam poljoprivrede, prehrane i turizam dani šljive 2024. godine u iznosu od 9.940,00 KM. Projekt je uspješno realiziran.

4.1.4. XII. tradicionalna veslačka regata „Lake to lake“

U sklopu javnoga poziva za dodjelu financijske potpore jedinicama lokalne samouprave sa područja HNŽ iz sredstava „Transferi nižim razinama vlasti (manifestacije iz turizma) utvrđenih Proračunom HNŽ za 2024. godinu aplicirali **Ministarstvu trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K** projektni prijedlog/manifestaciju – XII. Tradicionalna veslačka regata „Lake to lake“ koja je održana na Ramskom jezeru. Na regati su nastupili natjecatelji iz veslačkoga kluba VK Rama i VK Ustirama iz općine Prozor-Rama, te preko 150 natjecatelja iz Hrvatske, točnije klubovi Veslački klub “Jadran”, VK “Gusar”, VK “Neptun”, VK “Biokovo”, HVK “Mornar, VK “Neretvanski gusar”, HVK “Marina Kaštela”, VK “Dupin”, VK “Pag”, VK “Dravske elektrane”, Regata je održana 23.6.2024. godine na Ramskom jezeru. Ovogodišnja regata privukla je nešto veći broj klubova i natjecatelja zahvaljujući postavljenim olimpijskim albano stazama, što je samu regatu podiglo na jedan viši nivo.

Općina Prozor-Rama je sa Ministarstvom trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K u listopadu 2024. godine potpisala Ugovor za sufinanciranje projekta/manifestacije XII. tradicionalna veslačka regata „Lake to lake“ u iznosu od 9.940,00 KM. Projekt je uspješno realiziran.

4.1.5. Javni poziv Via Dinarica

Općina Prozor-Rama je aplicirala sa projektom "Otkrij i ponesi Ramu", ovaj projekat je usmjeren na unapređenje turističke infrastrukture i promociju destinacije kroz uspostavu informacijskog pulta i suvenirnice u općini Prozor-Rama. Ovim projektom podržava se razvoj zelene infrastrukture i poboljšanje turističke ponude u blizini staza i lokaliteta Via Dinarice, čime se povećava atraktivnost regije za turiste i lokalno stanovništvo.

Povezanost projekta s razvojnim strategijama općine ogleda se u unapređenju turističke infrastrukture, poboljšanju promocije turističkih vrijednosti, podršci razvoju privatnog sektora i strateškom planu izgradnje turističkog centra. Info pult će služiti kao ključna točka za informiranje turista, dok će suvenirnica nuditi autentične proizvode koji odražavaju lokalnu tradiciju.

Projekt nije dobio potporu za sufinanciranje od strane Via Dinarice.

4.2. Razvojni problemi i razvojne mogućnosti oblasti turizma na području Prozora – Rame

Turistička ponuda općine Prozor-Rama još uvijek nije potpuno definirana, iako ima mogućnosti za razvoj ekoturizma, kulturnog turizma, agroturizma, ribolovnog i lovnog turizma, sportsko rekreativnog pa i vjerskog. Obzirom na tradiciju i organiziranje građana u brojna udruženja, sadašnji rad u turizmu se ipak svodi na entuzijaste koji ulažu velike napore da bi se iskoristila prirodna ljepota ovih krajeva i resursi sa kojima raspolaže ova općina. To je više nego dobar temelj za razvoj turističkog proizvoda, te čitav niz aktivnosti koje turistički radnici te stanovništvo ovoga kraja može ponuditi potencijalnim gostima. Mogućnosti imamo za čitavim nizom aktivnosti na pojedinim turističkim odredištima, na kojim se mogu nuditi domaći proizvodi počevši od proizvoda poljoprivrede i voćarstva, do stočarskih proizvoda i prerađevina iz kućne radinosti danas popularno nazvano agro i etno turizam. Kreiranje i iskorištenje turističkog proizvoda Općine traži zajednički rad javnog i nevladinog sektora, uz neophodna ulaganja poduzetnika koji bi svoj biznis mogli temeljiti na razvoju turizma. U Općini pored nabrojanog i kroz neiskorištene turističke potencijale; Strateški ciljevi općine Prozor – Rama je očuvan okoliš i prostor, a polazište ovog strateškog cilja nalazi se u objektivnom vrijednovanju prirodnih i društvenih resursa među kojima se ističu:

- Zemljopisni položaj te bogata i raznolika prirodna i kulturna baština svrstavaju općinu Prozor-Rama u sam vrh atraktivnih destinacija na ovim prostorima.
- Očuvana prirodna baština kao preduvjet za razvoj turizma s naglaskom na ruralna područja
- Ljudski faktor i primjena novih tehnologija na svim područjima s naglaskom na ekološkim komponentama i izvornosti proizvoda.

Posebnu kvalitetu naše prirodne sredine čini obilje i raznovrsnost voda, površinskih vodotoka i jezera. I pored primjera koji narušavaju prirodnu sredinu, raznovrsnost i bogatstvo šuma, rijeka, te biljnog i životinjskog svijeta uz složenost reljefne strukture daju prostoru naše Općine potrebite pretpostavke za zdrav život i sve preduvjete za razvoj turizma, lova, ribolova i različitih rekreativnih djelatnosti.

4.3. Turizam u Strategiji razvoja općine Prozor – Rama 2022. – 2027.

U Strategiji razvoja općine Prozor – Rama 2022.-2027. godine turizam je obrađen kroz Prioritet 1.3: Razvijen turizam.

Pripadajuće mjere za realizaciju ovog prioriteta su:

- izrađivanje strateških dokumenata potrebnih za učinkovitije upravljanje razvojem turizma i očuvanjem okoliša (regulacijski planovi, planovi upravljanja vodnim površinama)
- kreiranje raznolikih tematskih turističkih ponuda vezanih za planinska odredišta, jezera, arheološka nalazišta, autohtone i tradicijske proizvode, hranu i pića, tradicijska, kulturna, zabavna i sportska događanja kao dio turističke ponude
- razvijanje infrastrukture za aktivni turizam (pješačke staze, biciklističke staze, planinarske staze, plovni vodni putovi, vidikovci, izletišta, plaže, uređena arheološka nalazišta, info centar, turistička signalizacija, adrenalinski parkovi i sl.)
- pomaganje razvoja privatnog sektora u oblasti ponude turističkih smještaja i turističkih usluga
- poboljšavanje obučenost stanovnika ruralnih dijelova općine, kao i mladih, za unaprjeđenje turističkog sektora
- poboljšana promocija turističkih vrijednosti općine kroz društvene mreže i tiskanice.

5. ZAKLJUČAK

Svjetska gospodarstva u stalnoj su prilagodbi novim ekonomskim mogućnostima i vrijednostima. Značenje turizma za svjetsku ekonomiju odavno je prepoznato i korišteno. I u Bosni i Hercegovini turizam dobiva sve više sudionika, iako regulativa, koja je zadaća države i njenih nižih sastavnica (entiteta, županija, gradova i općina) nije na razini. Neuređen zakonodavni okvir svakako je zapreka sistemskom pristupu turizmu u svakoj sredini.

Mogućnosti razvoja turizma u našoj općini oslanjaju se na postojanje značajnih resursa u oblasti prirodnih ljepota, kulturno povijesne baštine, spremnosti stanovništva na bavljenje turizmom. Poboljšana promidžba za postojeće turističke vrijednosti, poboljšana znanja domaćina i općenito poboljšana svijest za turističke mogućnosti, uz poboljšane infrastrukturno stanje u Općini može doprinijeti boljim efektima od turizma.

Projekti opisani u ranijim poglavljima (Međunarodni projekti u okviru prekogranične suradnje, Projekt arheoloških iskapanja (podržan i od Caritas Švicarska), Via Dinarica II faza u sklopu kojeg se realizira projekt prema UNDP-u „Novi dodir antike“, projekti izrade nekoliko profesionalnih video prezentacija turističkih vrijednosti Općine, projekt izrade kvalitetnog turističkog vodiča, projekti edukacija i slično) kao i infrastrukturni radovi koji se izvode širom općine Prozor – Rama doprinose boljoj iskoristivosti turističkih potencijala.

Potrebno je nastaviti planski podržavati programe i projekte koji su usmjereni ka daljnjem razvoju turizma, a sve s ciljem podizanja ukupne turističke ponude naše Općine na višu razinu. Neophodno je nastaviti izgradnju infrastrukture i u urbanom ali i u ruralnom dijelu Općine, kako bi se turističkim radnicima pomoglo u njihovoj teškoj borbi za posjetitelje i potrošače.

Također je potrebno osnažiti sadašnji Ured za turizam pri Agenciji za lokalni razvoj Prozor – Rama, jer se suradnjom sa Turističkom zajednicom HNŽ-a nisu postigli nikakvi rezultati u oblasti turizma u ovoj općini.

Posebno poboljšanje uvjeta dobilo bi se utvrđivanjem stabilne razine Ramskog jezera tijekom ljetnih mjeseci, te ovo treba biti zadaća svih onih koji tome mogu doprinijeti.

Iako se sa razine općine Prozor – Rama teško može utjecati na kretanja u turizmu i na uvjete za turizam na razini cijele Bosne i Hercegovine, ipak postoje mjere i aktivnosti lokalnog karaktera koje mogu rezultirati boljim uvjetima za još značajnije turističke iskorake u općini Prozor-Rama, uz dodatne pozitivne efekte na trgovinu i ugostiteljstvo, na ekološku poljoprivredu, na domaću radinost, male obrte, na očuvanje okoliša, te na sve druge oblike gospodarstva u našoj općini.

Prozor-Rama, 16.4.2025. godine

Pripremila: Služba za razvoj, poduzetništvo, obrt i financije,
Odsjek za razvoj, poduzetništvo, obrt, poljoprivredu i turizam

Pomoćnik načelnika
Marija Mišura, mag.oec.